

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 3. No. 10. 1938

İbni Sinanın Tedbirül Müsafirin Risalesi

Dr. A. Süheyl Ünver

İbni Sina'nın bu makalesinden çıkarılan ve bu gün için ehemmiyetli olan bahislerini muhtevi muhtasar bir kısmı (*İbni Sina*'nın seferde bulunanların yapacakları tedbirlere aid makalesi hakkında bir mülâhaza) namı altında Tedavi kliniği ve Laboratuvarı Dergisinin 1938 senesi 29 uncu numarasında neşrolunmuştu. Şimdi bu risalenin Ayasofya Kütüphanesinde 4819 numaralı Mecmuai Resailde bulunan aslının Tıp Tarihi Enstitüsünün fotoğrafile çıkarılan bir kopyasından (Şekil 1 - 10) Süleymaniye Kütüphanesi Direktörü Bay Müderris *Hazmi Tura* tarafından yapılan tam tercemesini neşrediyoruz.

İbni Sina'nın bu risalesi yolda ittihâz olunacak vakî tedbirlere ve yol ârizaları karşısında yapılacak tedavilere güzel bir misaldir. *İbni Sina*'nın bu makalesi kanunundan çıkartılmış bir kısım değildir. Tokatlı Hekim *Mustafa Efendi* [1] tarafından terceme edilen kanunun kendi battı destile Ragıp Paşa Kütüphanesinde mahfuz 5 ve 6 ncı defterinde Tedbirülmüsafir hakkında mühim malûmat vardır [2]. Fakat birinci numaralı sahife ile asıl metnin

[1] Tokatlı Mustafa efendi XVIII inci asrın çok çalışkan ve âlim hekimlerindendir. Başvekâlet arşivinde Tıp dosyası numara 790 da Hekim başı Büyük Hayrullah efendi inhasile Tokatda 1275 de açılan Pervane Bey Darüşşifasına oğlu Tabib Mehmed Raşid efendinin tayini mevzuubahistir. Bu vesika ile bu büyük âlimin oğlunun da hekim olduğunu ve Tokatlı olması dolayısıyla Tokatda Selçuklular Darüşşifasına tayini kaydı mühim görüldüğünden tercemei haline ilâve olunmak üzere buraya kaydedildi.

[2] Kanun — Hekim Tokatlı Mustafa efendi tercemesi. El yazısı ile olan defterlerinden : Külliyyat 5, varak 494 b

الجملة في تدبير المسافر وهي ثمانية فصول الفصل الاول في تدارك اعراض تندر بامراض

a 496 الفصل الثاني قول كل في تدبير المسافر

b 497 الفصل الثالث في توق الحرو خصوصا في السفر وتدير من يسافر فيه

b 498 الفصل الرابع في تدبير من يسافر في البرد

b 499 الفصل الخامس في حفظ الاطراف عن ضرر البرد

tercemesi mukayese olunacak olursa bu malûmatın aynı olmadığı görülür. Bu risale muhakkak ki kanundaki Tedbirülmüsafirden tamamen ayrı olarak (şekil - 11) *İbni Sina* tarafından ayrıca ızhâr olunan arzu üzerine yazılmıştır.

İbni Sina'nın kanunda Tedbirülmüsafir hakkında verdiği malûmattan daha fazlasını burada buluyoruz. Hakikaten *İbni Sina* bu risalesinde yaşadığı zamanın seyrüsefer icaplarına göre en mühim tedbirleri bildirmiştir.

İbni Sina'nın bu risalesi bize Tıb tarihi noktasından şu ehemmiyeti tebarüz ettiriyor ki o da budur: Yine koca müellifin telif ettiği Hindiba risalesinden ve bundan öğreniyoruz ki eski tababetin pratik sahasında zamanlarına göre çok ince ve güzel bilgileri vardır. Tababetin pratik sahadaki teferrüatına bunlar güzel birer misaldir. Bugünkü tababette olduğu gibi eskiden de hiç bir nokta ihmal olunmamıştır. Zamanlarının tababetinin hiç de ihtiyaçlar karşısında noksan olmadığını bize gösterir. Eski tababeti bihakkin bilen eski hekimlerin bu fikirlerini dikkatle öğrenmek icabeder.

Külliyat 6,

a 501 الفضل السادس في حفظ لون الوجه في السفر

a 501 الفصل السابع في توق المسافر مضرة المياه المختلفة

b 502 الفصل الثامن في تدبير راكب البحر

(a 496) Müsaferet eden kimesneler çok nesnelerden mü-

farekat edip ayrılır ki ehlinin azhürinde ve arasında sakın iken ol nesneler anın mutadî olmuş idi ve binaenaleyh ana taab ve nasab ve vasab ekseri halde isabet eder - pes misafire vacib olur ki kendi umurunu rüyetle haris ola ve emrazı kesir isabetinden tevekki ile ve misafirlere teahhüd eylemesi vacib olan nesnelerin ekseri emri gıda ve emri a'yadır ve misafire vacib olur ki gıdasını ıslah eyliye ve gıdanın cevherini ceyyid ve mikdarını kalil eyliye taki ol gıdanın hazmı ceyyid olub fuzuli urukla müctemia olma ve vacib şurki müsaferet sadedinde olan kimesne mümteli iken rüküb eylemiye zira imtilâ üzere rüküb taamı ifsad eder ve imtilâ şürbü mai müstelzim olmakla hali rükübde maimişrub tehassus ve tebakkuk edip münbesit olur ve kazzeyi ihdas eder... (Bir buçuk sahife) ...

Bir insan dühni benefeceden bir ritl dühen içinde bir mikdar şem'i izabe edib kiruti olduğundan şurb eylese on gün mikdari taama iştiha eylemez ve misafir taama musabere için tedbire muhtaç ve muztarib olduğu gibi musabereyi ataş tedbirine dahi muhtaç olur. Bes ol misafir ile ataşını müsekkkin olan edviye olmak vacib olur ve ol edviyelerin biz kitabülsalisde babülataşda beyan eyledik ve ol devalardan alehusus misafir yanında Baklatül hemeka bezrin bulunmak lâzım olur ve vakti hacetde ol bezirden üç dirhem mikdarı sirke ile saky olunur ve semek ve keber ve mümlehat ve halavat gibi ağdiyei muattışeyi tenavül eylemez ve taklili kelâm eder ve seyrini rıfk üzere eder...

